

BİBLİYOGRAFYA

PROF. DR. YULUĞ TEKİN KURAT, *Stratejik Açıdan Sovyet Müslümanları ve Diğer Azınlıklar*, Yayına Hazırlayan: S. Enders Wimbush, Önsöz: Albert Wohlstetter, Forum Yayınları No. 5.

Kitabın Türkçeye çevirisinin önsözü Prof. Aydın YALÇIN tarafından kaleme alınmıştır. Aydın YALÇIN bu önsöz'de: "1985 yılında İngilterede yayınlanan bu kitabı, 1986 başlarında okuduğumuzda, bunun zaman geçirmeden tercüme edilmesi gerektiğini düşündük... Bu kitapta her biri Sovyetler Birliği üzerinde tanınmış birer uzman olan bir çok bilim adamının kaleme aldığı incelemelerde, konu çeşitli açılardan tahlil edilmektedir" (s. 4) demektedir. Bunlar şu konuları içerirler:

1 – Önsözden sonra: Paul B. Henze: "*Uluslu İç Muhalefetin Görünümü ve Yarattığı Sorunlar*", -Tarihsel ve İşlevsel Karşılaştırmalar 29 dan 77. sayfaya kadar süren bu uzun yazı, birçok alt bölümlerle konuyu aydınlatmıştır.

2 – Chantal-Lemercier-Quelqejay: "*İhtilâl ve İç Savaş Sırasında Azınlıktaki Müslümanlar*" III. s. 79.

3 – Alexander R. Alexiev: "*Saldırıya Uğrayan Sovyet Ulusları İkinci Dünya Savaşının getirdiği Tecrübe*, s. 113-131.

4 – Daniel C. Matuszewski: "*İmparatorluk, Uluslar, Sınırlar*" Sovyet Kazançları ve Kayıpları", s. 133-167.

5 – Hans Bräker: "Çin-Sovyet İlişkilerinde Milliyet Hareketleri" 169-238 S; notlar bölümünde (237 S. de: Sincan'daki Urumçi radyosunun 28 Ekim 1982 tarihindeki bölgesel yayına göre, bölgede yaşayan ulusların sayısı verilmektedir ki, buna göre Uygurlar 6 milyon civarında olup, Çin Müslümanları da 6 milyondan (yaklaşık olarak) fazla olarak gösterilmektedir. Toplam Sincan'daki nüfus yaklaşık 13 milyon sayılarak, bunun içerisinde küçük azınlıklar olarak, Kazak'lar (800 bin) Kırgızlar, Tatarlar, Özbekler, Tacikler ve bazı diğer kavimler gösterilmektedir.

6 – Roman Solchanyk: "*Polonya ve Sovyetlerin Batısı*" s. 239-266 .

7 – Bohdan R. Boclurkiw: "*Sovyetler Birliği'nde Kurumlaştırılmış Din ve Milliyet İlişkileri*" s. 267-301.

8 – Alexander Bennigsen: "*Sovyet Müslümanları ve İslâm Dünyası*" s. 303-328.

Son Olarak:

9 – S. Enders Wimbush "*Sovyet Silahlı Kuvvetlerinde Uluslar*" s. 329-357.

Bu başlıklardan da görüldüğü gibi, çok değerli uzman bilim adamları, Sovyetlerdeki azınlıkların, kültürel, siyasi ve askerî durumlarını büyük bir vukufle ele almaktadırlar. Son yüzyıldan bugüne değin Rusya Türklerinin üzerinde oynanan tüm olaylar ve onların millî

sorunları sağlam tarafsız görüşlerle dile getirilmektedir ki, Türkiye okurları bakımından son derece ibretli şahifelerdir. Paul Henze s.40 da, *Osmanlılar ve Türkler* diye ayırdığı küçük bir alt bölümde, bu konulara ilgi çeken şu cümlelerle Türk okurlarını uyarıyor: ... "60 yıldan beri Osmanlı ve Türk kökenli ulusların ilişkileri hakkında, büyük çapta çalışmaların yapılması ve şu anda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türkler açısından, bu konunun o kadar önemli sayılmamasına rağmen, SSCB'de gerek İslâmiyetin, gerekse bu ülkenin etnik dağılımında, Türklerin öneminin gittikçe artması yüzünden, bu konuya ilerde kuşkusuz daha büyük bir ilgi duyulacaktır." demektedir.

Bu konu üzerinde S. Enders Wimbush'ın "*İmparatorluğunun Etnik Faturası*," başlığı altındaki "Giriş" de (s. 21): "Sovyet İmparatorluğunda ...1979 nüfus sayımı birbirinden farklı 104 ulusu sınıflandırmış olup... 24 Müslüman milleti vardır ki... bunlara gelenekleri, kültürleri ve dinleri bakımından tarihsel uluslar denebilir. Rusların bu ulusları kendi potaları içinde eritmeleri asla kolay olmayacaktır." dediği 24 Müslüman milleti, aslında çok az bir miktarda olan diğer birkaç küçük kavim (Kafkasya Müslümanları) dışında hepsi aynı dili konuşan Türk soyundan olan boylardır.

Eritme konusunda da "Önsöz"de (s. 7) Albert Wohlstetter ilk cümlesinde: "Sovyet İmparatorluğu, kendisinden önceki Çarlık döneminden çok daha fazla sayıdaki ulusları bünyesinde bulundurmasına rağmen, bunları ne ortadan kaldırmış, ne de kendi potası içinde eritebilmiştir" kelimeleriyle söze başlar.

Paul Henze s. 37'de 'Rus İmparatorluğu' başlıklı bölümde milliyet konusunda şunları yazar: "Milliyet meselesine gelecek olursak, karşımıza çok daha karmaşık bir tablo çıkmaktadır. 'Sovyet Milliyeti' teorisi, Rus İmparatorluğunun devamını haklı kılacak bir plan olarak geliştirilmiş olup, aynı zamanda uluslarla olan ilişkilerde Karşılaşılan zorluklardan kaynaklanan sıkıntular ve zıtlaşmaları gidermek amacını gütmektedir. Bu itibarla eşitlik ilkelerinin kesinlikle uygulanması gerektiği anlaşılmıştır. Ancak ortaya istenmeyen sonuçlar çıkmıştır. Sovyet yönetimi bu sistemi ile öylesine bir açmaza girmiştir ki önümüzdeki 10 veya 20 yıl içinde etnik gerilimler giderek artacak ve bu süre içinde sistem daha de değiştirilmez bir hale gelecektir."

Hans Bräker'in makalesinin '*Türk ulusları ve İslâmiyet*' başlığı altındaki "dil" üzerindeki düşünceleri de bizim görüşümüzden farksızdır, o: "Türk Ulusları arasındaki en önemli halka, onların ortak dili olmuştur. Çeşitli Türk Uluslarının kendilerine özgü dilleri arasında, öylesine bir yakınlık vardır ki, bunlar insana dilin çeşitli l e h ç e l e r i imiş gibi gelir", (s. 174) der. Devamında: "... Bugün Türk Uluslarını birbirlerine bağlayan diğer bir halka da onların dinidir... Bu din bütün Türk Ulusları ve aşiretlerini bir araya getiren bir bağ fonksiyonunu göstermiş ve yayılışı o denli hızlı olmuştur ki, bu büyümeyi diğer dinlerin hiçbirini engelleyememiştir." demektedir.

Bu eserde diğer bir yazar, Bohdan R. Bociurkiw "*Sovyetler Birliğinde Kurumsallaştırılmış Din ve Milliyet İlişkileri*" başlıklı yazısında son devirdeki din sorunlarını ele almakta ve Müslüman Türklerin ibadetini resmen yürütmek üzere dört dinî teşkilatın kurulduğunu açıklamaktadır (s. 282).

Orta Asya, Kazakistan, Avrupa Rusyası ve Sibiryâ (İdil Ural bölgesi), Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya olmak üzere, bu dört dinî teşkilat müftülöklere bölünmüş olup, Sovyet doktrinine ters düşmeyecek şekilde yürütülmesine özen gösterildiğinden, Müslümanlar tarafından pek tutulmamıştır. Bu müftülöklükler, İslâmiyetin geleneksel kurallarına bağlı akımları etkileyememişlerdir. Ahali bir taraftan Sovyet rejiminin İslâmiyete karşı izlediği politikayı

kınarken, öte yandan müftülükleri de şeriata ihanet etmekle suçlamakta ve çeşitli tasavvuf mezheplerine bağlı gruplar türemektedir.

Kitap umumiyetle çok temiz basılmıştır, tertip hataları da yok derecesindedir. Ancak s. 176 da (son satırda) Kazakistan ve 1552 tarihi arasında bir eksiklik veya bu tarihin yanlış verilmesi (yazılışı veya basılışı) var gibi tesir bırakıyor, çünkü 1552 Kazan'ın istilâsı tarihidir.

Ch. Lem. Quelqejay'ın yazısında (s. 82) sık sık *Başkırt* şeklinde Rus dili imlâsına göre geçmektedir. Yabancılar için bu yazılış tabii sayılır, onlar Rusya vasıtasıyla malzeme kullanıyor. Bu halkın adı *Başkırt*'tir. Yani *ı* ile değil *u* ile yazılmalıdır. Millî tarihimizin ünlü efsanesinde *bozkurt* b a ş t a gider. *Bozkurt-başkırt* sinonim tabirdir. Burada bir ses karışması (Contamination) olabildiği gibi, *bozkurt* sözcüğü bu Boyun dilinde kullanıştan da çıkmış olup yerine *başkırd*'a bırakmış olabilir. (bkz. Abdülkadir İnan "Makaleler ve İncelemeler" s. 69 "Türk rivayetlerinde bozkurt", Türk Tarih Kurumu, 1968.) Madem bu halk bu tarihi ve bu efsaneyi unutmamıştır, adını da benimsemiştir, ona bu hakkı tanımak gerekmektedir, bunun için sevinmek de bize düşer.

Çok önemli konuları işleyen bu kitabı, bize kazandıran başta Prof. Yulug Tekin Kurat'a, Prof. Aydın Yalçın'a, Yayına hazırlayan Adnan Şenel'e, baskıya hazırlayan Vedat Beki'ye ne kadar teşekkür etsek azdır.

Prof. Dr. SAADET ÇAĞATAY

